

# Реферат на тему: "Художня творчість: проблема понятійного апарату"

## Тематично-літературні реферати

Реферат на тему:

ХУДОЖНЯ ТВОРЧІСТЬ:

ПРОБЛЕМА ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ

В теорії естетичної науки проблема художньої творчості займає особливе місце. Так склалося, що творчість традиційно вивчалася психологічною наукою і естетика ще мусить обґрунтувати наявність специфічного, тобто естетичного аспекту творчості. Що ж до психологічної науки, то вона визначає творчість як діяльність, кінцевим підсумком якої є створення нових матеріальних і духовних цінностей. Протягом останніх десятиліть наука робила спроби хоч би частково зламати цю традицію: стверджувалося, що "творчість може розглядатися у двох аспектах: психологічному і філософському. Психологія творчості досліджує процес, психологічний "механізм" здійснення акту творчості. Філософія розглядає питання про сутність творчості, яке по-різному ставилося у різні історичні епохи.

Спроби осмислити творчість як філософську категорію, що має складну внутрішню понятійну структуру, робилися дослідниками неодноразово. У загальнотеоретичному плані творчість інтерпретується як діяльність, що породжує "щось якісно нове, щось, яке ніколи раніше не існувало".

Серед існуючих поглядів заслуговує уваги і такий, що намагається поєднати два різних поняття — створення й опанування: "Творчість — це цілеспрямована діяльність, наслідком якої виявляється відкриття (створення, винайдення) чогось нового, раніше невідомого, або активне, що відповідає вимогам часу, опанування вже існуючим багатством культури".

Особливу увагу слід звернути на такі ознаки творчості — як неповторність, оригінальність, суспільно-історична унікальність. Адже, прийнявши концепцію творчості як "опанування вже існуючим багатством культури", слід визнати, що опанування створеним має елементи новизни лише для конкретного індивіда, що така орієнтація руйнує творчість як оригінальність, як суспільно-історичну унікальність. Отже, творчість як опанування створеним може розглядатися лише в межах педагогіки, виховання людини, стимулювання її інтересу до знань, до культури.

Аналізуючи найбільш важливі, специфічні параметри творчості, потрібно підкреслити, що творчість — це свідомо, продуктивна діяльність щодо створення якісно нових матеріальних і духовних цінностей, які мають суспільно-історичну значущість.

Важливим аспектом вивчення творчості є розгляд питання про види її, адже та чи інша концепція складається залежно від того, "звужено" чи "розширено" тлумачиться

творчість. Прагнучи підняти авторитет тієї чи іншої професії, дослідники іноді навмисне підкреслюють творчий її характер, хоч насправді йдеться про звичайну шаблонну діяльність, яка не може претендувати на створення якісно нових цінностей. Для того, щоб підняти авторитет професії чи знайти шляхи стимулювання професійних навичок, необов'язково маніпулювати поняттям "творчість". Мова повинна йти про розвиток морального світу людини, формування у неї почуття відповідальності, професійної гордості, почуття обов'язку тощо. Слід, на наш погляд, чітко розмежовувати поняття "творчість" і "ремесло". Творчість обов'язково включає в себе опанування ремеслом, яке виступає як своєрідний трамплін для творчості, допомагає накопиченню творчого досвіду. Проте ремесло як культура трудових професійних навичок і технічних прийомів не передбачає обов'язкового "прориву" в творчу сферу.

В історії естетики робилися спроби визначити специфіку ремесла і мистецтва. У цьому плані заслуговує на увагу точка зору І. Канта, який обґрунтував передусім відмінність мистецтва від природи.

Проблема видів творчості має і такий аспект, як обумовленість творчості тією сферою культури, в якій вона реалізується: наука, мистецтво, техніка, політика, педагогіка тощо. А це вимагає виявлення своєрідності психології творчості у; кожній з них, а також характеру відношень між ними.

У дослідженні художньої творчості певної уваги заслуговують і такі нетрадиційні поняття, як авторитарність — соціально-психологічна характеристика митця, який прагне максимально підкорити своєму впливові партнера по творчості. Авторитарність породжує агресивність, переоцінку власних можливостей, суворий контроль за діями інших. Негативні аспекти авторитаризму чітко простежуються у колективних видах художньої творчості, наприклад, у театрі, в кіно.

У систему понять, які залучаються для дослідження художньої творчості, слід включити і поняття активність, "надситуативна активність", "пошукова активність", тобто ті, які фіксують здатність суб'єкта ставити нові цілі, руйнувати стереотипи, змінювати існуючі мистецькі, художні ситуації, авторитети, канони.

## 2. СПЕЦИФІКА ТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ В МИСТЕЦТВІ

Поняття "художня творчість" охоплює весь процес роботи митця незалежно від будь-якого конкретного виду мистецтва і включає в себе художню діяльність письменника— і композитора, художника і актора. Це, безперечно, так. Адже представники кожного конкретного виду мистецтва вирішують спільне завдання — художньо освоюють об'єктивну дійсність.

Водночас поняття "художня творчість" вимагає певної деталізації. Вона допоможе з'ясувати специфіку творчості митця в кожному конкретному виді мистецтва. Це поняття поєднує два види творчого процесу — прямий та опосередкований. Такий розподіл дає можливість побачити, скільки самотнього з точки зору психології творчості індивідуального має в собі, наприклад, музика як мистецтво композитора і музика як мистецтво виконавця. наслідки творчості поета відрізняються від творчості актора.

Розчленування поняття "художня творчість" дає змогу говорити про літературу, живопис, музику, скульптуру як про види мистецтва, де творчість має прямий, а творчість у театрі, в кіно, в усіх жанрах виконавчого мистецтва — опосередкований характер. Прямий і опосередкований види творчості далеко не рівнозначні.

Митці, творчість яких має прямий характер, яскраво виражають одну з найважливіших рис мистецтва — його об'єктивно-суб'єктивний характер. Письменники чи композитори використовують єдину об'єктивну основу — навколишній світ, життя в усіх його складності та багатогранності. Пізнаючи об'єктивну дійсність, художник відбирає ті її сторони і прояви, які з найбільшою силою розкривають його власний внутрішній світ, світогляд, смаки, мистецьку позицію. Митець не обмежений у пошуках життєвого матеріалу, повністю вільний у відборі тем майбутнього твору.

Специфіка прямого виду творчості має ще одну важливу рису: незв'язаність митців з виробництвом, індивідуальне планування творчого процесу.

Опосередкований вид творчості здійснюється здебільшого колективно. Це, як правило, ставить одного художника у творчу залежність від іншого. Виявляється, що в такому складному процесі, як художня творчість, поруч можуть бути співдружність та авторитаризм. Сергій Ейзенштейн підкреслював, що навіть щиро відстоюючи принцип колективізму в творчій роботі, сама специфіка кіно і театру як виду мистецтва викликає дуже складні стосунки між режисером і актором, оператором чи композитором. Творча співдружність, на думку Ейзенштейна, можлива тоді, коли існує "єдність стилю, стилістичного передбачення та втілення речі". Якщо режисер відчуває "стилістичну неусвідомленість" або нездатність актора охопити всю "композиційну лінію" фільму, він має право на прояв "залізної волі".

Процес художньої творчості незалежно від виду її або індивідуальних особливостей роботи кожного окремого митця включає в себе кілька етапів. Стадії творчого процесу, основні етапи роботи митця над окремими художніми образами і цілим твором цікавили психологів і мистецтвознавців давно. На межі XIX і XX ст. склалося кілька своєрідних підходів до цих питань, що й підсумували попередні пошуки науковців. Цікавою нам здавалася позиція російського інженера і психолога П.Енгельмейера. Він увів поняття "еврологія", тобто вивчення творчості в повному обсязі цього поняття і тлумачення "художньої творчості, технічного винаходу, наукового відкриття, вольової дії". На думку Енгельмейера, найважливішим у творчості є вирішення чотирьох питань: хто створює, як створює, що створюється, як створюється? При цьому друге і четверте питання тільки з різних сторін висвітлюють творчий процес, який має три предмети: суб'єкт творчості, об'єкт творчості та процес творчості.

Певні спроби розкрити основні етапи творчого процесу були і з боку вчених колишнього СРСР. Так, відомий психолог П. Якобсон вважав, що процес художньої творчості — це:

- 1) виникнення задуму;
- 2) його розробка;
- 3) активізація досвіду життєвих вражень;

- 4) пошуки форм і втілення задуманого твору;
- 5) реалізація задуму;
- 6) доробка твору.

П. Якобсон переконаний, що подібна деталізація "моделі" творчого процесу дасть змогу певною мірою відтворити цілісність та багатоплановість останнього, віднайти його суттєві ланки в їхній динамічній послідовності, а також побачити характер психічних актів митця.

В останні роки вивчення закономірностей художньої творчості все активніше пов'язують з художнім сприйманням мистецтва. Таку тенденцію слід вітати. Адже повноцінне вивчення творчості можливе лише тоді, коли простежується й остання ланка — життя твору серед тих, для кого він створений.

Як уже зазначалося, процес художньої творчості незалежно від індивідуальних особливостей праці кожного окремого митця включає в себе кілька етапів. Який же шлях проходить художній твір, перш ніж стане надбанням суспільства? Весь процес праці митця над твором можна схематично поділити на чотири етапи:

- 1) загальне пізнання й спостереження навколишньої дійсності;
- 2) виникнення задуму твору;
- 3) вибіркове пізнання й спостереження навколишньої дійсності;
- 4) безпосередня реалізація художнього задуму в мистецький твір.

### 3. СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ХУДОЖНІХ

#### ЗДІБНОСТЕЙ ЛЮДИНИ

Визначаючи естетичний потенціал художньої творчості, слід враховувати, що жодна сфера людської діяльності не має такої глибини емоційного впливу на людину, як мистецтво, що за кожним визначним твором постає яскрава і самобутня особа митця, розумом, почуттям, волею якого створене все те прекрасне, над чим безсилий час. У зв'язку з цим особливої теоретичної уваги заслуговує аналіз внутрішніх психологічних особливостей індивіда, які розвиваються у динаміці: задатки, здібності, обдарованість, талановитість, геніальність.

Задатки—це вроджені анатоμο-фізіологічні особливості нервової системи, мозку. Вони становлять основу розвитку здібностей.

Здібності — це індивідуально-психологічні особливості конкретної людини, завдяки яким успішно виконується та чи інша продуктивна діяльність.

Обдарованість—це якісно своєрідне поєднання здібностей, що є запорукою успішного виконання конкретної діяльності.

Талановитість — це високий рівень розвитку здібностей, передусім спеціальних, тобто таких, які дають змогу успішно виконувати певну-діяльність: літературну, музичну, сценічну тощо. Поняття талант слід використовувати лише при аналізі професійної діяльності у мистецтві, а також вживати при оцінці принципово нових, позначених оригінальністю і самобутністю підходу художніх творів.

Геніальність — це найвищий рівень розвитку здібностей, який визначає появу творів, що мають історичне значення в житті суспільства, засвідчують нову епоху в

розвитку культури.

Що ж до проблеми художніх здібностей, то вона пов'язана з питанням природної обдарованості людини. Більше того, талант є безпосереднім результатом наявності певних нахилів до художньої діяльності.

Своєрідне розуміння ролі й значення дитячої обдарованості у становленні і змушненні художнього таланту пропонує педагогічна система В. Сухомлинського. Видатний український педагог зумів переконливо продемонструвати внутрішній зв'язок між художньою обдарованістю дитини, її розумінням краси й утвердженням етичних принципів, розкриттям сил добра і зла. "...Необхідно зорати і засіяти насінням краси поле дитячої свідомості",—говорив учений.

В.Сухомлинський радив викладачам поступово впливати на почуття, уяву, фантазію дітей. Треба, щоб невеличкий відтинок життя загравав перед дитиною всіма фарбами райдуги. Було б дуже добре, щоб кожний вихователь дитини ніколи не забував настанови В. Сухомлинського: "Ідіть у поле, у парк, пийте з джерела думки, і ця жива вода зробить ваших вихованців мудрими дослідниками, допитливими людьми і поетами. Я тисячу разів переконувався: без поетичного, емоційно-естетичного струму неможливий повноцінно розумовий розвиток дитини" .

"Музика — уява — фантазія — казка — творчість" — це той шлях, по якому, за Сухомлинським, іде розвиток духовних сил дитини. Досвідчений педагог виховував звичайних, а не художньо обдарованих дітей. І звернення до емоційного світу сприймалося ним як сходження у пробудженні розуму, свідомості, зацікавленого ставлення до праці. І не має принципового значення, чи став хто-не-будь з учнів Сухомлинського професійним митцем. Але не викликає сумнівів той факт, що поруч з таким педагогом діти не знали, що таке байдужість, черствість душі, міщанська обмеженість інтересів.

Тенденції, закладені В. О. Сухомлинським, знаходять плідне продовження у творчих експериментах українських педагогів 80—90-х років щодо розвитку художньо обдарованих дітей.

Більшість психологів і вихователів підкреслюють значення уяви і фантазії для розвитку художніх здібностей дитини. Своєрідну програму виховання художніх здібностей дитини запропонувала Міжнародна комісія з питань освіти, яка у 1971—1972 рр. вивчала стан освіти в масштабах усієї земної кулі. В доповіді комісії, зокрема, зазначалося, що "освіта здатна розвивати чи гальмувати творчість". Це залежить від того, як розуміти освіту: як механічну передачу досвіду і знань чи як пробудження уяви, фантазії дитини.

Творчість геніальних митців завжди органічно пов'язана з розвитком певних суспільно-економічних формацій і позначена здатністю до глибокого опанування сутності суспільних явищ. Водночас геній як людська індивідуальність нічого неприродного, таємничого в собі не приховує. Талановитість, емоційність, пристрасність, працездатність та багато інших ознак, що вирізняють геніїв, нерідко притаманні й іншим людям. Але геніальність — це найскладніше злиття всіх тих рис,

які частково властиві багатьом. Їх синтез і дає нам нову людську якість, яка є підсумованим і якісно новим виявом усіх кращих властивостей, здобутих людством протягом усієї історії розвитку.